

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ
КРЕМЕНЧУЦЬКИЙ ЛЬОТНИЙ КОЛЕДЖ**

Циклова комісія економіки та управління

ТЕКСТ ЛЕКЦІЇ

з навчальної дисципліни «Державне регулювання економіки»
обов'язкових компонент
освітньо-професійної програми першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

Облік і аудит

за темою - Структурна та інвестиційна політика держави

Харків 2022

ЗАТВЕРДЖЕНО

Науково-методичною радою
Харківського національного
університету внутрішніх справ
Протокол від 30.08.2022 № 8

СХВАЛЕНО

Методичною радою
Кременчуцького льотного
коледжу Харківського
національного університету
внутрішніх справ
Протокол від 22.08.2022 № 1

ПОГОДЖЕНО

Секцією науково-методичної ради
ХНУВС з гуманітарних та соціально-
економічних дисциплін
Протокол від 29.08.2022 № 8

Розглянуто на засіданні циклової комісії економіки та управління, протокол від
15.08.2022 № 1

Розробники: старший викладач циклової комісії економіки та управління,
к.е.н., спеціаліст вищої категорії, викладач – методист, Цимбалістова О.А.

Рецензенти:

1. Старший викладач циклової комісії економіки та управління КЛК ХНУВС, к.е.н., спеціаліст вищої категорії, викладач – методист, Харченко М.В.
2. Завідувач кафедри міжнародних економічних відносин та адміністрування Кременчуцького інституту ВНЗ «Університет імені Альфреда Нобеля», к.е.н., доцент Єфременко А.Г.

План лекції:

1. Структура та структурні зрушення в економіці
2. Сучасний стан структури економіки України
3. Державне регулювання інвестиційної діяльності

Рекомендована література:

Основна

1. Державне антимонопольне регулювання : підручник: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2015. 480 с.
2. Сохацька О.М., Роговська-Іщук І.В., Вінницький С.І. Фундаментальний та технічний аналіз цін товарних та фінансових ринків: навчальний посібник Київ: Кондор-Видавництво, 2014. 358 с.
3. Б. М. Марков Антимонопольне регулювання: зарубіжний досвід та межі його адаптації до реалій України / Електронне наукове фахове видання "Ефективна економіка" № 3, 2014р.
4. Барінов В. В., Скорик Г. І. Державне регулювання економіки : навчальний посібник Л.: Нац. ун-т "Львів. політехніка" 2012. 457 с.
5. Сментина Н.В. Національна економіка: навчальний посібник Одеса: ОНЕУ, 2012. 315 с.

Додаткова

6. Єфіменко Т.І., Черевиков Є.Л., Павлюк К.В. та ін. Державне приватне партнерство в системі регулювання економіки : Монографія 2012. 372 с.
7. Карлін М.І. Державні фінанси розвинутих країн: навчальний посібник Львів: «Новий світ-2000», 2010. 484с.
8. Ковтун О.І. Державне регулювання економіки : курс лекцій Київ: Ліра-М, 2014. 388 с.
9. Михасюк І.Р. Державне регулювання економіки : Підручник Київ: Ліра-М, 2013. 216 с.
10. Кизим М.О. , Іванов Ю. Б., Зінченко В. А., Іванова О. Ю., Чечетова-Терашвили Т.М. Державне регулювання економіки: проблеми та перспективи : Монографія Харків : ІНЖЕК, 2014. 287 с.

Інформаційні ресурси в Інтернеті

11. Національний банк України. URL: режим доступу: <http://www.bank.gov.ua/>
12. Міністерство фінансів України. URL: режим доступу: <http://www.minfin.gov.ua/>
13. Фінансовий портал №1 в Україні . URL: режим доступу:

<http://finance.ua/>

14. Урядовий портал. URL: <http://www.kmu.gov.ua/>

Текст лекції

1. Структура та структурні зрушення в економіці

Структура економіки – це співвідношення різних елементів економічної системи що відображають народногосподарські пропорції і стан суспільного поділу праці.

Критерії визначення структури економіки:

- обсяги виробленої продукції і наданих послуг (абсолютні чи відносні);
- чисельність зайнятого населення;
- обсяг спожитого капіталу (вартість основних фондів).

Структура економіки має велике значення для збалансованого розвитку народного господарства, його ефективного й стабільного зростання. Світовий досвід свідчить про те, що економічне зростання країн Західної Європи та Південно-Східної Азії великою мірою пояснюється глибокими структурними змінами, які забезпечили впровадження досягнень науково-технічного прогресу, економію і раціональне використання ресурсів та інші позитивні зрушення.

Кількісно характеристику будь-якого виду структури можна визначити як питому вагу окремих структурних елементів у складі всієї структури.

Графічно характеристика структури економіки зображується у вигляді кола поділеного на сектори відповідно до питомої ваги окремих структурних елементів, а площа всього кола дорівнює 100%.

Основні види структури економіки:

- відтворювальна;
- галузева;
- територіальна;
- соціальна;
- зовнішньоекономічна.

Відтворювальна структура характеризує:

- використання ВВП на відновлення основного капіталу, споживання та нагромадження;
- співвідношення між виробничим і особистим споживанням.

Галузева структура виражає пропорції розвитку статистики і управління виділяють галузі, підгалузі, міжгалузеві господарські комплекси.

Територіальна структура відображає розміщення виробництва в окремих економічних районах, що визначаються певними умовами (наявністю природних ресурсів, географічними положеннями, кліматичними та іншими умовами).

Соціальна структура характеризує співвідношення між:

- організаційно-правовими формами підприємництва з урахуванням рівня концентрації централізації виробництва та на основі форм власності;
- групами населення за рівнем доходів (диференціація доходів різних груп населення).

Зовнішньоекономічна структура відображає пропорції між експортом і імпортом товарів, послуг, капіталів.

Економіка розвивається під впливом багатьох факторів. Водночас з доцільним виокремлення з усієї сукупності факторів економічного зростання впливу, який справляють структурні зміни на розвиток економіки. Вплив структурних змін в економіці на динаміку макроекономічних показників називається структурним ефектом. Він позитивний якщо структурні зміни супроводжуються високими темпами зростання економіки, і від'ємний якщо індекс структурних змін має невелику величину. При цьому економічні пропорції консервативні, мають місце застій або зменшення обсягів виробництва.

Регулювання структурних змін в економіці є завданням структурної політики у широкому розумінні структурна політика держави – не обґрунтування цілей і характеру структурних перетворень, визначення комплексу заходів щодо підтримки розвитку тих елементів економічної системи, які забезпечують економічне зростання і вирішення актуальних проблем сьогодення.

Існує два типи структурної політики: пасивна і активна.

Пасивна структурна політика полягає в тому, що держава створює правову базу для вільного переливання капіталу і праці з одних галузей в інші, але безпосередньо не втручається в інвестиційні процеси. Структура змінюється внаслідок змін у нормах прибутку. Якщо в певній галузі попит перевищує пропозицію, то в цій галузі норма прибутку зростає. Капітал з інших галузей вилучається власниками і вкладається в галузі з підвищеною нормою прибутку. Виробництво товарів цієї галузі збільшується і пропозиція їх поступово починає перевищувати попит. При цьому норма прибутку в цій галузі спочатку знижується до середньої величини, а потім стає меншою за середню. Власники капіталів починають вилучати їх із цієї галузі і вкладати в іншу, де норма прибутку стає більшою за середню. Отже ринкове саморегулювання забезпечує найвідповіднішу вимогам ринку структуру економіки. Але цей шлях пов'язаний зі значними соціальними втратами.

Активна структурна політика полягає в тому що держава широко застосовує державні важелі для прискорення прогресивних структурних зрушень. Для визначення моделі структурної політики і обґрунтування заходів щодо майбутнього структурних елементів застосовують три альтернативи (варіанти) рішень:

1. Стратегія обмеженого зростання. Для неї характерне встановлення цілей «від досягнутого» рівня.
2. Стратегія зростання. Здійснюється через значне підвищення рівня коротко- і довгострокових цілей розвитку над рівнем фактичного стану

базового періоду.

3. Стратегія скорочення. Цілі на майбутнє встановлюються на рівні нижчому в порівнянні з фактичним станом базового періоду.

Концепція активної структурної політики ґрунтується на чіткому визначенні найбільш ефективних напрямів структурної трансформації економіки. Визначаючи пріоритетну галузь виходять з таких критеріїв: експортний потенціал галузі; перспективи попиту на продукцію галузі на внутрішньому ринку; досягнення вищої індустріальної стадії розвитку; мінімізація залежності від імпорту сировини, енергії і мінімізації дефіциту торговельного балансу країни, розв'язання проблем зайнятості населення; вирішення екологічних проблем.

З огляду на це до основних напрямів державної структурної політики можна віднести:

1. Зростання виробництва в галузях, що забезпечують значну частину експорту.
2. Зростання виробництва в галузях, які здатні на внутрішньому ринку замінити імпортовану продукцію.
3. Розвиток виробництва товарів, конкурентоспроможних на світовому ринку.
4. Підтримка виробництв, що впроваджують ресурсозберігаючі технології.
5. Зростання виробництва в галузях, які здатні підвищити науково-технічний рівень та якість продукції.
6. Розвиток конкуренції через реструктуризацію та диверсифікацію виробництва.
7. Розвиток виробництва сировини, напівфабрикатів і комплектуючих для заміни імпортованих.
8. Скорочення виробництва в депресивних галузях.

Активна структурна політика передбачає розроблення і реалізацію комплексу заходів який включає:

- стимулювання перетікання капіталу у пріоритетні галузі;
- стимулювання розвитку галузей, які прискорюють запровадження досягнень НТП;
- захист і надання фінансової допомоги галузям, які перебувають у стані занепаду й потребують докорінної реконструкції виробничого апарату;
- згорання частини виробництв у депресивних галузях.

2. Сучасний стан структури економіки України

Основне завдання структурної перебудови економіки України – формування сучасної, ефективної, раціональної, екологічно безпечної структури економіки та створення конкурентоздатного вітчизняного виробництва на основі реалізації абсолютних та відносних переваг країни.

Основні цілі структурної перебудови економіки України:

- формування енергозберігаючої, інноваційної моделі розвитку економіки;
- підвищення конкурентоспроможності виробництва та збільшення експортного потенціалу;
- реструктуризація підприємств та технологічне оновлення виробництва;
- посилення соціальної орієнтації економіки;
- створення ефективних регіональних структур економіки.

Для удосконалення відтворювальних пропорцій потрібні:

- модернізація виробництва, його технічне та технологічне оновлення;
- зниження ресурсомісткості (фондо-, матеріало-, енерго-, працемісткість) виробництва;
- зміна співвідношення між виробництвом засобів виробництва та предметів споживання на користь останнього;
- створення умов для розширеного відтворення (інвестування);
- посилення технологічної цілісності підприємств та галузей забезпечення закінченого (замкненого) циклу виробництва.

Формування ефективної галузевої структури економіки передбачає:

- усунення гіпертрофованих диспропорцій між реальними та фінансовими секторами економіки, а також в середині кожного з них;
- переважний розвиток галузей, що задовольняють потреби людей;
- широкий розвиток сфери послуг;
- створення та розвиток наукомістких та високотехнологічних галузей і виробництв;
- розвиток переробних галузей економіки на новій технічній та технологічній базі;
- конверсія військового виробництва;
- розвиток експортних та імпортозамінних виробництв;
- розвиток пріоритетних (ключових) галузей національної економіки.

Оптимізація територіальної структури економіки передбачає:

- забезпечення комплексного і пропорційного розвитку всіх районів та регіонів країни на основі раціонального використання конкретних умов, наявних ресурсів (трудових, земельних, водних, енергетичних тощо);
- усунення диспропорцій у розвитку окремих територій, забезпечення вирівнювання рівнів соціально-економічного розвитку;
- гармонізація загальнодержавних та регіональних інтересів.

Зовнішньоекономічна структура економіки потребує:

- збільшення експортного потенціалу країни;
- зменшення в експорті частки сировини та матеріалів і збільшення частки продукції переробних галузей;
- збільшення в імпорті частки прогресивного обладнання та машин і зменшення продуктів харчування і продукції, що може вироблятися на вітчизняних підприємствах.

Соціальна структура економіки потребує:

- подальших змін у системі власності (роздержавлення, приватизація, вдосконалення функціонування державного сектору, розвиток малого і середнього бізнесу) та формування ефективного власника;
- регулювання доходів населення, створення ефективного мотиваційного механізму високопродуктивної праці, усунення великої диференціації доходів та соціальний захист вразливих верств населення.

Заходи держави щодо структурного реформування економіки:

- вдосконалення нормативно-правового забезпечення структурної перебудови;
- створення сприятливих умов для реалізації конкурентних переваг, формування реального національного капіталу;
- виділення пріоритетних галузей і виробництв, їх державна підтримка;
- макроекономічна стабілізація, стимулювання прогресивних структурних зрушень в економіці;
- ефективна державна інвестиційна та інноваційна політика;
- розробка макроекономічних прогнозів щодо формування сучасної структури економіки;
- розробка загальнонаціональних та галузевих програм структурних перетворень;
- раціональне залучення іноземного капіталу, здатного забезпечити реформування структури економіки.

⇒ Конкурентні переваги – наявність специфічних ресурсів, використання яких за відповідних умов забезпечує додатковий ефект завдяки нижчим витратам на одиницю продукції.

Конкурентні переваги України:

- кваліфіковані трудові ресурси;
- значні запаси чорнозему, вигідно розташовані сільськогосподарські угіддя та сприятливі природно-кліматичні умови;
- значні вільні виробничі площі, використання яких дає можливість нарощувати виробництво з відносно невеликими витратами;
- вигідне географічне положення та транспортна інфраструктура;
- значний науково-технологічний потенціал (наукові школи унікальні сучасні технології виробництва).

⇒ Метод ключових галузей – визначення галузей із сильними зворотними зв'язками, здатних викликати відповідну ланцюгову реакцію економічного розвитку, обумовити позитивні зрушення в економіці і забезпечити реалізацію цілей економічної політики держави.

⇒ Пріоритетна галузь – галузь розвитку якої держава надає перевагу, враховуючи її роль і важливість для економіки країни.

Критерії пріоритетності галузі:

- перспективи попиту на внутрішньому ринку;
- зниження ресурсомісткості виробництва;
- експортний потенціал галузі;

- мінімізація залежності від імпорту;
- швидка віддача;
- сприяння соціально – економічному розвитку держави;
- сприятливий побічний ефект (позитивні екстерналії).

Пріоритети структурної політики України (за використання конкурентних переваг).

I група – наукомісткі та технологічні галузі (ракетно-космічна техніка, літако- та моторобудування, електрозварювання, порошкова металургія, біотехнологія, мікроелектроніка, робототехніка, машинобудування, окремі виробництва ВКП);

II група – галузі та підгалузі агропромислового комплексу (зокрема переробні), що мають унікальні природні основи, традиції виробництва та експорту різноманітних продуктів харчування (харчова, борошномельно – круп'яна, кондитерська, овочево-консервна, комбікормова, галузі легкої промисловості, які спеціалізуються на первинній переробці сільськогосподарської сировини тощо);

III група – транзитні перевезення вантажів транспортування нафти, газу, електроенергії, надання міжнародних послуг у галузі транспорту, зв'язку, телекомунікацій.

IV група – рекреаційно-туристичний та оздоровчо-лікувальний комплекси Карпат, Причорномор'я, Приазов'я, інших регіонів країни;

V група – види діяльності пов'язані з забезпечення здоров'я людини, охороною навколишнього середовища.

3. Державне регулювання інвестиційної діяльності

Найвагомішим фактором структурних змін в економіці є інвестиції. Державна інвестиційна політика – це комплекс правових адміністративних і економічних заходів держави, спрямованих на поширення та активацію інвестиційних процесів. Розрізняють державну інвестиційну політику: пасивну та активну.

В Україні інвестиційний процес регулюють понад 100 законів та інших нормативних актів, зокрема Закони України «Про інвестиційну діяльність» (1991 р.), «Про режим іноземного інвестування» (1996 р.), «Про цінні папери й фондову біржу» (1991 р.), та інші.

В основу державного регулювання інвестиційної діяльності покладено такі принципи:

- послідовна децентралізація інвестиційного процесу;
- збільшення частки внутрішніх (власних) коштів суб'єктів господарювання у фінансові інвестиційні проекти;
- перенесення центру ваги з безповоротного бюджету фінансування у виробничій сфері на кредитування;
- виділення бюджетних коштів переважно для реалізації державних пріоритетів програм (проектів) спрямованих на здійснення структурної перебудови економіки;

- фінансування будівництва об'єктів за рахунок бюджетних коштів, як правило на конкурсній основі;
- надання переваги раніше розпочатому будівництву, технічному переобладнанню і реконструкції діючих підприємств;
- державний контроль за цільовим використанням централізованих інвестицій;
- розширення змішаного фінансування інвестиційних проектів;
- удосконалення нормативної і правової бази з метою збільшення обсягів залучення інвестицій;
- запровадження системи страхування інвестицій.

Увесь комплекс засобів застосовуваних для впливу на інвестиційні процеси можна роз приділити за кількома основними напрямками:

Головним питанням державної інвестиційної політики є визначення пріоритетних сфер і об'єктів інвестування, які мають відповідати як стратегічним національним інтересам держави, так і тим не відкладним завданням, що випливають із сучасного стану та структури економіки.

Податкове регулювання інвестиційної діяльності забезпечує спрямування інвестицій у пріоритетні сфери економіки встановленням відповідних податкових ставок і податкових пільг.

Методи податкового регулювання інвестиційних процесів можна поділити на чотири групи:

- запровадження диференційованих ставок оподаткування;
- звільнення від сплати податку на певний строк;
- зменшення бази оподаткування;
- усунення подвійного оподаткування.

В Україні особливе значення мають бюджетні методи регулювання, оскільки ринок інвестиційних ресурсів не достатньо сформований, існують гіпертрофована структура економіки, надмірна диференціація технічного рівня виробництв, високий рівень монополізації, не замкненість на внутрішній ринок виробничих циклів, бракує довгострокового кредитування інвестиційних проектів, відсутні власні інвестиційні кошти підприємств.

Для збільшення бюджетного інвестування необхідно реформувати структуру бюджетних видатків зменшуючи при цьому витрати дотаційного характеру і відповідно збільшуючи фінансування інвестиційно-інноваційних програм. Джерелом поповнення бюджету розвитку можуть бути кредити міжнародних організацій, кредити НБУ, виплати за раніше наданими позиками, надходження від випуску в обіг довгострокових інвестиційних облігацій з доходом, який гарантується заставою майна, що перебуває у державній власності.

Істотним фактором активізації інвестиційної активності є ГКП (грошово-кредитна політика). Така політика впливає на інвестиційні умови, регулюючи грошовий обіг і роботу банківської системи яка мультиплікативно створює грошові кошти. Національний банк залежно від стану економіки здійснює кредитну експансію чи кредитну рестрикцію. Кредитна експансія проводиться в період економічного спаду для стимулювання економічного розвитку. Політика

кредитної рестрикції проводиться з метою отримання інвестиційної активності. Подорожчання кредитних ресурсів примушує інвесторів вкладати кошти в найбільш ефективні прибуткові проекти. Для впливу на інвестиційну активність застосовується весь арсенал інструментів грошово-кредитної політики.

Найрезультативнішим напрямом амортизаційної політики є механізм прискореної амортизації. Запровадження його дає змогу підприємствам прогресивних галузей економіки вже в перші роки експлуатації машин та устаткування окупити більшу частину їхньої вартості, накопичити в амортизаційному фонді достатню кількість коштів для дальшого інвестування.

Головною метою приватизації є породження ефективних власників, які здатні здійснити інвестиції і налагодити нормальний виробничий процес. Ефективними засобами грошової приватизації є проведення аукціонів, комерційних і не комерційних конкурсів з продажу майна, яке перебуває у державній власності. Якщо аукціони і комерційні конкурси є способами залучення до бюджету коштів, які потім (через розподіл бюджету) можуть інвестуватися у виробництво, то не комерційні конкурси проводяться з метою залучення інвестицій безпосередньо в підприємства, що продаються. За результатами некомерційного конкурсу покупець приватизованого підприємства, (або пакета акцій) повинен не тільки сплатити його ціну, але й виконати умови конкурсу щодо інвестування виробництва. Цей механізм дає державі можливість впливати на напрямки й обсяги інвестицій і контролювати їх здійснення.

Важливою стороною державного регулювання інвестиційної діяльності є експертиза інвестиційних проектів. Згідно з українським законодавством обов'язковій державній експертизі підлягають державні, міждержавні й регіональні інвестиційні проекти і програми, що реалізуються за рахунок бюджетних і позабюджетних коштів. Інвестиції що здійснюються за рахунок інших джерел фінансування, підлягають державній експертизі щодо дотримання екологічних, санітарно-гігієнічних вимог, пожежної безпеки, міцності та необхідної довговічності будинків і споруд, а також архітектурних вимог.

Підвищення інвестиційної активності в країні безпосередньо пов'язане з гарантіями які надає держава суб'єктам інвестиційної діяльності і захистом інвестицій. У законі України «Про інвестиційну діяльність» зазначено, що держава гарантує стабільність умов інвестиційної діяльності та додержання прав и законних інтересів її суб'єктів. Захист інвестицій здійснюється державними органами в різних формах. Передусім держава гарантує захист інвестицій незалежно від форм власності інвестора. Всім інвесторам забезпечується рівноправний правовий режим інвестиційної діяльності, що виключає вжиття заходів дискримінаційного характеру, які могли перешкодити управлінню інвестиціями вивезенню іноземними інвесторами вкладених цінностей і прибутків, отриманих від інвестиційної діяльності, ліквідації інвестицій. Для захисту інвестицій законодавством передбачено, що вони можуть, а й іноді обов'язково мають бути застраховані.